

ШЫН

Ниитилел-политиктиг солун
Солун 1925 чылдың август 31-де үнүп эгелээн

№ 69 (16131) ♦ 1999 чылдың сентябрь 25, суббота ♦ Ат салган шагы ♦ Садар өрттө дугуржулга өзүгаар. 21.30

ЧАГААЛАР — АМЫДЫРАЛ

ЧЕТИРДИВИС

Хүндүлүг "Шын" солунун редакциясы, караа көзүлбөс адимелерин ажы-төлүнгө база көөрү багай болгаш көрбөс урууларга сөлгөс четпес өөрүшкүнү сөнзөн, энерел сөткүлдүг кижилерге Силерни солунунар таварыштыр өөрүп четтиришкенин сөстөрүн илередир сорулгалыг бо чүүлү бижидивис.

КӨРҮШТҮГ БОЛДУРАР ДИЗЕ...

Амгы үедө "Чедер" курорттун чаагайжыдылганын оон кол айтырларынын бирээзинге хамаарыштырып болур. Курорттун девискээри куржурлук болганын чамдык үнүрүп, оон тууштурган белдирлерин дат чип каапкан. Шанда анаа ыш сугарып турган буга суу шагда-ла каткан. Ынчангаш үнүс сугтар сугу ижер суг-биле бир дөмей 3 км черден тускай машина-биле дажыглап турар. Сугну улуг доскаарларга кулуп каарга, оон хуунан тургаш суггарар ужурга таварышкан бис. Шак ынчаар чангыс кижилер хол-биле суг дажыглап тургаш, кандыг чаагайжыдылга кылып шыдаар боор.

Дилеп тур мен

Чадаананың төп эмнелгезинин нерви салбырынга 1995 чылда хан базыышкынынга соктургаш, чыдып эмнеткен мен. Ол-ла хевээр бо салбырның эмчизи Алла Байкараевна мээң эмчим болган чүве.

Чадаананың төп эмнелгезинин нерви салбыры тургустунгандан бээр 10 чыл чеде берген. Бо эмнелгеге чүгө Чөөн-Хемчик кожуунун аарыг кижилери кээп эмнедип турар эвес, кожа чыдар Өвүр, Сүт-Хөл кожууннардан аарыг кижилер хөйү-биле кээп эмнедип турар. Оларнын аразында кандыг-даа аарыг кижилер тургуулар: хол-буду шимчеттинместээн, тыртар, арай деп кылаштар дээшле баар. Салбырда чүгө нерви системанынга хамааржыр аарыгы улустар эмнедип турар болгаш шимээң-даа чок, эмчилер-даа, эмчи сестралар-даа, санитаркалар-даа аарыг улуска эвилен-ээлдек, биче сеткилдиг, олары дүрген сегий берзин дээш ээ-

Чаагайжыдылга

материалдарын чедишпези-биле оон девискээринге үнүс суггарар кылдыг суг дамчыр демир хоодайлар шөйдүнү мээң. Черге ажылдап чок үр чытканында эрги хоодайлар үрелип, оон тууштурган белдирлерин дат чип каапкан. Шанда анаа ыш сугарып турган буга суу шагда-ла каткан. Ынчангаш үнүс сугтар сугу ижер суг-биле бир дөмей 3 км черден тускай машина-биле дажыглап турар. Сугну улуг доскаарларга кулуп каарга, оон хуунан тургаш суггарар ужурга таварышкан бис. Шак ынчаар чангыс кижилер хол-биле суг дажыглап тургаш, кандыг чаагайжыдылга кылып шыдаар боор.

Часкал ООРЖАК. "Чедер" курорт.

ПРЕЗИДЕНТИНИҢ АЖЫЛ-АЛБАНЫ АЖЫКТЫГ УЖУРАЖЫЛГАЛАР

Тыва Республиканың Президентизи Ш. Д. Ооржак Москвага ажыл-албан кылып чораша, сентябрь 22-де эзп чанып келген. Президент Администрациясынын харысалгалыг ажилдакчылары, ТР-ниң Чазак кежигүннери Президентиниң Кызылдың аэропортуна уткуп алган. Журналистерниң дилээп өзүгаар Москвага ажыл-албан кылып чоранынын түннелдерин допчүзү-биле ол мынчаар чугаалаан:

— Москвага сургакчылап чоранынвыс чай чок, куженишкенин болду, ынчангаш чамдык ажилдарны кылдывс. Россия Федерациязынын Чазак Даргазы В. В. Путин мени хүлээп алды. 50 минута дургузунда ужураштым, хүн бүрүнүң болгаш перспективтиг чугула айтырларга хамаарышкан чугааны кылдывс. 2005 чылга чедир Тыва Республикага социал-экономиктиг байдалды чогумчудар бидини орулгалыг кезээнин быжырмачалыг өзүлдезин хандырар дугайында докталды күсүдерде чүчү кыларынын талазы-биле чугаалаштывс. Бо докталдык соонда экономика талазы-биле төлевилел кылдынга...

Азырадыкчы хөөннүң аспаанда

СЕНТЯБРЬНЫҢ ЭГЕЗИНДЕ ТР-НИҢ ПРЕЗИДЕНТИ Ш. Д. ООРЖАК МОНГУН-ТАЙГА КОЖУУНГА ЧЕДИП, ООҢ АЖЫЛ-АМЫДЫРАЛЫ-БИЛЕ ТАНЫШКАН.

Ийи хонук хуусаалыг ажил айы-биле үнүшкүнүнү дургузунда Президент Мугур-Аксиниң болгаш Мөген-Бүренин барык бүгү албан, организацияларынга, бүдүрүлгелеринге, чамдык малчун коданарга чедип, кожуунун активи, чуртакчы чон-биле ажит-чажыт чок чугааны кылган. Ырак-узак, аргыжылга-харылаза, орук-чирок чер болгаш ССЭР үелеринден бээр күрүнениң долу хандырлыгына өзүп, сайырап келген Монгун-Тайга кожуун бөгүрүк рынок экономиказынын үе-чазынынга чаа байдалдарга ижигип чадал, бергелерге таварыштыр турар. Оон кол-ла чылдаганы — кожуун чыгаргызынын, чонун чамдык кезинин азырадыкчы хөөндө анда уштунуп чадал, биезги үелерде деп чазактан белен чүүлү манап чапчыканы.

БОЛУШКУНАР

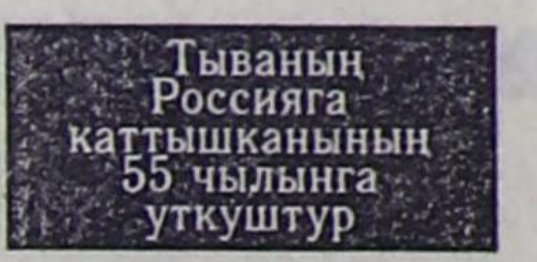
● РФ-тиң Президентизи Б. Н. Ельцин Оза байдалдар болгаш оон уруктурлар чылдыр амын сайды, тыва чонун чоргаары апарган Сергей Кужугетович Шойгун хүлээп алгаш, халаптарны чылдырларга көргүскен эрес-мадырлыг чоруу дээш С. К. Шойгу Россия Федерациязынын МААДЫРЫ АТТЫ тылсыр Чарлыкка ат салган. Оон-биле калык амынның эң шыларгаан 29 ажилдакчынын орден-биле шаңнаар дугайында Чарлыкка Б. Н. Ельцин база ат салган.

Сонгулда хоойлужудулгазында чаа чүүл туружувус-даа ындыг

Россия Федерациязынын Федералдыг Хуралынын Күрүне Думазынын ийги чыжынын депутаттарынын сонгулдалары 1999 ЧЫЛДЫҢ ДЕКАБРЬ 19-ТА БОЛУР. Күрүне Думазынын депутаттары Россия Федерациязынын аймактары бүгү-ниити ден болгаш дорт сонгулда эргезинин үндезинге чажыт бадылашкыны биле сонгуур. Россия Федерациязынын аймактары сонгулдаларга хостуг болгаш ийги тура-биле киржир. Россия Федерациязынын бадылашкыны хүнүндө 21 хар четкен аймактары Күрүне Думазынын депутаттары болуру.

Тыва-моол кызыгаарда байдал ДҮРГЕН ДУЗАЛАП КӨРҮҢЕР

Бистин думазы Айбек Өскөн 1999 чылдың февраль 26-да эштери Серээ Ой-оол, Шойдан Аян, Бадьма Кой-оол сулгар-биле кады Мугур-Шегетей аксында казак коммерсант өгө мотоциклдерлиг киргеш, моол кызыгаарлырга туттурган. Олар оорлар-даа дивизин, садыглажып алыр дээш берганнар. Оолдарнын туттурганын дыңнааш, Өлгий аймактын Аспаты талазында моол кызыгаарлырга баарыныска, оларны Цаган-Дунг Улаангом талазында кызыгааржылар туткаш, ол-ла хүн Улаангомге кири берген болган. Дорсан-на сүрүп чоруур дээривисе кожуунда бензин чок болган. Март 12-де совхоз директору Өшкү-Саар Ооржак-биле Улаангомдун кызыгаар отрядына баарыныска начальниги чок болду, штаб начальниги Мандал-Холуу деп дораа эзирик болганындан, бисти хүлээп албан. Моон барган эр улусту кара-бажыңнап-даа турдулар. Оолдарга бистери ужураштырбаан. Олардан дүрген адырлып алыры-биле дезиптивис.

оон диледим. Дузаны чедирер болган. Тыванын юбилейинге киржири-биле чалаарымга, ол хүлээп алган. РФ-тиң Саң-хөө яамызынын сайды М. М. Ка сьянов мени хүлээп алдыра, республиканың саң-хөө байдалын, өрө-ширенин дугайында чугаалап бердим. Сайыт бо айнын төнчүзүндө, азы үнер айнын эгезинде Тывага деткимче көргүзерин азыраа.

ТР-ниң Чазак Баштынынниң бирги оралакчысы В. М. Оюн баштаан команда Москвага эки ажилдаан, оларнын чамдыгы чедип келген, өскелери Тывага акша чорудары-биле найсылалда ажылдап турар деп, Президент түннелдинде чугаалаан. Таан-оол ХЕРТЕК.

(Уланчызы 2-ги арында).

(Уланчызы 2-ги арында).

АЗЫРАДЫКЧЫ ХӨӨННҮҮ АСПААНДА

МООРААП КЕЛИР

(Тончузу, Эгези 1-ги арында).

Республиканын бирги удуртукчузун кожуунга чоруп турар хүнеринде садыг-магазинерде грамм-даа даглан чок болган, районун, пекарнянында даглан борбак чок на даглан артан, ол чонгыс хонжуктун нормазы. Дизельдик электростанцияда солгарканы курлавыр төнгөн. Заправкала кывар-чаар материалдар омаа-хон. Кышы уде оттулар хөмүр курлавырлаттынмаа. Кожуун эмнегезинде эм-тач чок. "Тывавааоорукту" тус черде уастого турбуе, Мугур-Аксы — Мөгөн-Бүрөн аразынын оруу савдан үнгөн. Албан, организациаларнын кышка белеткели когуур деннеде эвес. "Улуг чер"-биле харылзаа чок. Артыкты айтырып нарын. Кызылгаарда байдал душкүрүлгү. Мал оору киткээ. Ийн сумуда ажил чоктарнын саны 700 ашкан.

хүн бүрүде дилеп, тып, шитпирлээр турбуе, оларнын ажилында кижиле илп апкы дег чүве чок. Маандык чонна болгаш мөнгүн-тайгажылар бо хүнерге чедир амьдалдын аагы, даргаларнын бак ажилды түннелдерин ажил эртип, эртеги хүнге бүзүрелин ышкынмай, республиканын удуртулгазынга идегеп чоруурлар. **Боттарынын даргаларындан оларнын чөгели төнгөн.**

Идегеп, бүзүрээри бир ангы, а боттун кужунге инаныры көгүс өске херек дээрин мөнгүн-тайгажыларнын бир чамдызынын, ылангы анык-өскөнни билип эгелээни өөрүнчүгү. Республиканын Чазаа бир удаа, ийн удаа дузалажы болуп, ынчалза-даа оон доктаама дуза манап олулары бүтпес чуул дээрзин Шолбан Салчака удурткан, 39 кижилг кожуунун "Мөнгүн" деп аныктар фондузу билип, бот-шимчеин кирипкен. Фондууда аныктар чонун кирген чамдыгынын кылып, алгы-кешти эттеп, идик-

хепти септеп-селип турар. Келир уде планнары база боттук, ону боттандырытарынга бүзүрели улуг. Ажил-иш, амьдырал дээш кызыл чоруурларнын саны албан организациаларда база бар. Ындыгларнын чижээне кожуун эмнегезинин хирургия салбырын эмчизи Мерген Донгакты, терапия салбырын медестразы Айлана Сааяны, божудулга бажынынын эргелекчизи Яна Сүренин болгаш өскелери-даа хамаарыштырып болур. Бо анык эминер эм-таннин чедишпезине, машина-балгаттын, чылыг, чырыктын чогунга ырмазыравайн, чонунун кадзы дээш туржуп, лаа, ден-даа чырыгына база аарыг кижилерни кезип, сакыртып эмнеп чоруурлар.

Кожуунун экономиказынын кол үндезини — мал ажил-агыйы. Тус черин бюджетинин орулгалыг кеззеи оон кирген ашка-хөргөңи долдурар болгу дег. Ындыг болзажок, боттун орулгаларынын түндү канчаар-даа аажок эвээш. Агаар-бойдузу дошкун чер болгаш

Мөнгүн-Тайгага чүглө мал өстүрүп болур черле болгай. Ындыг болганда тус черин өгжүлдөзи мал ажил-агый-биле холбашкан турары чүгаажок. Бүдүрүлгө дөңүп, ажил чок чорук китеп турар нарын уде чонун бирги ээлчедге халбактаныр ажил-үчүлөз база мал болгу дег. Ынчалза-даа мында мал-маган шуут тутпай турар өг-бүлелерин саны хөр. 1048 өргөңин 600-ү мал-маган чок. Кожуун чагыргазы чонну малдандыраарнын прогаммазын ажилдап кылбаан. "Демей-ле оорлап алпаар чүвени азырап канчаар" дээр хөөннөр бар. Оон-биле чөпшээржи, элтежири берге. Манаа Улуг-Хемнин Ийн-Тал, Чөөн-Хемчиктин Хорум-Даг сумуларынын, Эрзинин кызыгаар чогуунда чурттап чоруур Алдын-оол Соаянын мал кададынга хамаарышкан арга-дуржулганын чоп ажылгап болбазыл? Ол бүгү суму чагыргаларынын кылып чоруур хемчеглери ышкынмай.

ТР-нин Президентизи Мугур-Аксынын Культур

бажынынга болган чон хуралынга чүве чүгаалап тура, тус черин база ол ышкы республика деннедик эрге-чагырга структураларнын ажил-чорудулганын деннелин кудузуң чидни-биле шүгүмчүлөп, кижиле бүзүрү бодунун харылап турар уастого дээш харысалгалыг болурун деместрээ. Чонунун мурнунга аксы-сөзүн берип тургаш эрге-чагырга сонгуттуруп алгаш, а оон соода ажил кылбайн, республи-

канын Чазаанче көрүнүп алгаш олурар болза, чүу-даа бүтпес дээрзин ол чүгаалап, канчаар амьдыраары кижиле бүзүрүнү бодундан хамааржыр дээрзин база катап кататпаан.

Мөнгүн-Тайга кожуунче ажилдын үнүшкүнүнү сонда Ш. Д. Ооржак республиканын яамы, ведомстволарнын, бүдүрүлгелеринин удуртукчуларынын чып алгаш, үк кожуунга хамаарышкан чевулел хуралды эртинерип, чидиг чүгааны чоруткан.

Сөөлгү хүнерин диннадылары-биле алырга, кожуунун херекчилерин ажилын пекарнянычче 15 тонна далганын чедирген, а "Тыватаропродукт" АН Мөгөн-Бүрөнче 8 тонна далганын чоруткан болуп турар. "Тывакоммунэрог" бүдүрүлгө Мугур-Аксынын ДЭС-инге херек кывар-чаар материалды чедирген, Кадык камгалап яамызы кожуун эмнегезин эм-тач-биле хандырган, хөмүр сөөртүлгези эгелей берген. Яныз-бүрү яамылар, ведомстволардан барган бөлүктөр бодунун адырынга хамаарышкан ажил-хемчеглерин ап чорудуп эгелээ.

А бо бүгү ажил-хемчеглерин кожуунун удуртулгазы, оон даргазы М. Б. Монгуш ТР-нин Президентизини киржилгези чокка бүүдүрүп ап болуп турган. Ынчалза-даа тура чокта, ажилдаар күзөл чокта, ажилдап билбес болганда чүү-даа чүве аска боду ажилын чедип келир чүве деп. Ажилдап шыдаас удурулган чүдүн чон көөр, түргөлдө чон чүктээр апар дээрин олар билип-ле турлар боор.

Артур ХЕРТЕК.

ТР-нин Президентизинин болгаш Чазаанын чалаанын эзугаар бөгүн, сентябрь 25-те, IX Богла-Кегезэн Дешоң Дамба худукту Джемел Намдол Чокы Гьялцен Тывага моорлап келир.

Бедик аалчы кожууннарга барып, чүдүкчүлөр-биле ужуражыр. Тыванын Россияга каттыжып киргенин 55 чыл оюнга тураскааткан байырларга, Кызылга Богда шажын хүрээзинин ажилдышкынынга киржир.

Деткирнин чүгаалашкан

Эрткен субботада ТР-ниң Президентизи Ш. Д. Ооржак "Эвилел" дээр банк бөдүүнү директорлар чевулелдинин даргазы А. П. Смоленский-биле ужурашкаш, үк банкның Тывада филиалын бүгү талабы деткирнин чүгаалаан. Тыванын девискээринде банк бөдүүнү филиалын тургузар төлөвиле протоколуна ат салган.

Бистиң корр.

Курлавырлар белеткеттинген

Бо хүнерде республиканын көдээ ишчилери 46696 тонна сизини белеткээ. Оон иштинде араттар 6342 тонна база чурттакчы чон 24864 тонна сизини белеткеп алганнар. База ол ышкы республиканын сүт-бараан фермаларыг ажил-агыйлары 5997 тонна сизлугу болгаш 62 тонна витаминниг сизин далганын белеткээш тускай шыгжамыр оңгарларда уруп базырған.

Дүжүт ажаалдазынын талазы-биле ажил кайда-даа хайнышкынныг. Бо хүнерде нигитиз-биле 3132 тонна тараа культулары ажаал алдыган. Ажил-агыйлар бир гектардан ортумаа-биле 5,9 центнер дүжүттү ап турар. Ийги хлевисиз картошканын база погаанын дүжүтү чер-черлерде шоолуг эвес болза-даа, курлавырлар белеткеттинген.

Бистиң корр.

СИЛЕРНИН КИЧЭЭНГЕЙИЦЕРГЕ

Тыванын Россиянын составынга эки тура-биле киргенин 55 чылынга тураскааткан хемчеглерге дүүштүр республикада чурттап турар этниктиг бөлүктөрүнүн төлээлекчилери-биле ТР-нин Чазак кижигүннеринин ужуражылгазы СЕНТЯБРЬ 30-ДЕ 14 ШАКТА болуп. Ужуражылга республикада этностарнын социал-экономиктиг байдалын, нигити демографтиг байдалды чүгаалажыр. Этниктиг бүгү бөлүктөрүнүн төлээлекчилерин ТР-нин Чазаа ужуражылгага чалап тур. Ужуражылгы кышка киржир дугайында

ЧАБЫЛАРЫНЫ
сентябрь 29-ка чедир кириер.
Тайылбыр алыры-биле Чазак бажынында **401 кабинотке**, ТР-нин Улустар ассамблеязынын **Кувелинге** кээр. **Телефону 3-71-55.**

МАРАФОНЧЕ ЧАЛАЛГА

КНО-нун шийтиринин эзугаар чыл санында-ла октябрь 1-де улуг назылыгынын хүнү эрттирип турар. Дайынны болгаш күш-ажыл хоочуннарнын Тыва Республикада чевулели ол хүнге тураскааткан **АЧЫ-БУЯН ТЕЛЕМАРАФОНУН 1999 чылдың октябрь 1-де 14 шакта В. Көк-оол аттыг хөгжүм-шын театрына** эртинер.

Бистиң республикада 30 муң ажил улуг назылыглар бар. Оларнын пенсиязы аржажок. Кызылда 661 кижиле 80 хардан улуг назылыг. Бот чурттап, аарып-аржып чоруур ол кижилерге ачы-буян дузазы херек.

Телемарафонга илдекейлиг киржиринче, дуза кадарыңче **ак сеткилдиг бүгү чонувусту** чаладысы. Силерге баш уур четтиргенин илестеттис.

БИСТИН РЕКВИЗИТИВЕРИС:
Санажыр агар санывиз № 4070381090000000032.
Кызылда ТР-ниң "Улус банкызында"
Корр. Агар санывиз № 30101810500000000735
БИК — 049304735
ИНН — 1701013835

Дайынның болгаш күш-ажылдын хоочуннарын Тыва Республика човулели.

Харылдажыр телефоннары: 3-88-79, 3-69-35
9-тан 12 болгаш 14-тен 17 шактарга чедир (суббота, воскресеньеден ангыда) ажилдаар.

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРЖИЦЕР!

Москва, Санкт-Петербург хоорайларга, Буйнакскиге, Волгодонскиге болгаш террористик үүлгедилерге качындааннарга гуманитарлыг дузалдамчы кылдыр шилчидери-биле

АКША ДУЗАЛАМЧЫЗЫН көргүзерин ТР-ниң Социал фондузу бүгү юриктиг албан черлеринден, хуу кижилерден дилеп тур.

Акшаны дараазында адресче шилчидер:
Санажылга агар саны 40406810300000000002
БИК 049304001
ИНН 1700000

Алыр чери ТР-ниң Чазаанын Социал фондузу. Кызылда ТР-ниң Национал банкны.

Школаның 50 чылынга ЧОРГААРАЛЫБЫС

Бай-Тайга кожуунун Кызыл-Даг ортумаа школары бежен чылын удаас демдеглээр. Школа директору Э. Д. Хомушка бистиң корреспондентизиз ужурашкаш, бо байырлаага хамаарышкан айтырыгларын оон салган.

— Школаның кыска тогузун тоныштырып көөр силер бе, Эрик-оол Дүңчү-оолонч? — Көп-Сөөк сумузуунун араттары кажан Кызыл-Дагга школа тудар деп шийтирини 1948 чылда хүлээп алырга, ону тудар чүдүктарын белеткээринге, сөөртүрүнге, школаны тударынга кончүгү илдекейлиг киришкен. Школаны улусчу арга-биле бир чыл четпес үенин дургунда тудуп дооскан. Эге школа 1949 чылдын күзүндө ажиттыган. Оон эргелекчизинге Хертек Дагбевич Комбуно томулаан. Амгы школа Ынчаар үндөзлөттүнген, таваа салдыган. Бирги класстарга чүглө ийн башкы — школ эргелекчизи Х. Д. Жомбу биле оон өөнүн шийти Дойтан Анадиевна Салчак өөрдилге чылан эгелээ.

— Оон бээр 50 чылдар эрткен болгай. Бо үенин дургунда школын материалдыг базазы бажынына, өөрдилге-кижи-билдеп, аны уде школын бойдалы кондыг?

— Баштайгы чылдарга бодалга, школа үндөзүн биле чартынып, өскөрүлгөн. Школа ажиттынып турда, чүглө ийн класс өрзүй турган. Оон соода немелде тудугларын кылганнан класстар саны көвүдөн, спорт залы, библиотека, музей, мастерская база бар. Өөрникчилерин саны үш чүс ашкан, башкылар бежен хире кижиле. Кызыл-Даг 1969 чылда ортумаа школа кылдыр эде организастаттыган, оон бээр 700 ажил оолдар, кыстар ону дооскаш, амьдыралын дегем оруунче киргендер.

— Оларнын чамдыктарынын ат, фамилиязын адал коор силер бе? — Доозукчулардан удурут албан-дужаалдарга ажилдап чораннар, амгы уде ажилдап турарлар эндерик. Тыва Республиканын Кадык камгалап яамызынын сайыды Борис Кудерек, Улустур яамызынын сайыды Валерий Ооржак, Күш-ажыл болгаш социал хөгжүлдө яамызынын сайыды Юри Салчак, ТР-ниң Хостуг хуреш федерацианын президентизи, республиканын алдарлыг ажилдакчы Владимир Сүге-Маадыр, Чөөн-Хемчик кожуун чагырганын даргазынын орадалкчы Арна Ондар, Бай-Тайга кожуун чагырганын

ТУРУЖУВУС-ДАА ЫНДЫГ

(Тончузу, Эгези 1-ги арында).

Бадыйлашкынга хуусаа бегинде чорудар дугайын "Россия Федерациязынын хамаатыларынын сонгулда эргелеринин кол магадылдарынын болгаш референдумга киржир эргелер дугайында" Федералдык хоойлуунун 53 чүүлүнде болгаш "Күрүне Думазынын депутаттарынын сонгулданын дугайында" Федералдык хоойлуунун 74 чүүлүнде хоойлуудула эзугаар көөрүн айтып каан.

Күрүне Думазынын депутаттар сонгулданын белеткеп база чорудуп турда, эн-не кол айтырыг болза, кандидаттар департаментизин, кандидаттар данызын болгаш депутатка кандидаттарын бүрүткээрин хоойлууга үндөзүл чорударын хандырып болур. Ылангы девискээр болгаш уасток сонгулда комиссияларынын бажынына бадылашкынын хуусаа бегинде чорударын күш чок болдурган дээрзин онзагайлап демдегелеп каайн. Оон орунга сонгукчуно өске сонгулда уастогунга сонгуурунун шындыгынын кирип каан. Күрүне Думазынын депутаттарынын сонгулданын сонгукчуно өске сонгулда уастогунга шындыгынын кирип каан. Күрүне Думазынын депутаттарынын сонгулданын сонгукчуно өске сонгулда уастогунга шындыгынын кирип каан. Күрүне Думазынын депутаттарынын сонгулданын сонгукчуно өске сонгулда уастогунга шындыгынын кирип каан.

Хайгааракчыларнын эрге-хүлээлгелерин Федералдык хоойлууда билдиргени-биле тодарып каан. Оон тодаргай билип ал болур. Хайгааракчынын фамилиязын, ады болгаш адамынын адын, оон чурттап турар черинин адресин, а ол ышкы оон баары сонгулда уастогунун номерин, сонгулда комиссиязынын адын айтыпшыаан, хайгааракчынын эргелерин чангыс мандаттыг сонгулда округунун талазы-биле бүрүткээрин кандидат азы бүүрүткээрин кижизи, сонгулда каттыжышкынын, сонгулда блогу, хөйдөниги каттыжышкынын бижимел хевир-биле шынгач турар ужурулгусу, а ол хайгааракчы оларнын эрге-ажыктарын илередир.

Паспортун азы ону солуур документин көргүзөргө, сонгулда округунга хамааржыр өске кандыг-даа сонгулда уастогунга сонгукчулар данызынга сонгукчу кириттинген турар ужурулгусу болгаш аңаа ол илдекейлиг сонгулда эргелиг болур.

Россия Федерациязынын хамаатызын бадылашкын хүнүнде бодунун чангыс мандаттыг сонгулда округундан дашкаар туруп турар болза, чангыс мандаттыг өске сонгулда округунун талазы-биле депутатка кандидат дээш бадылавар.

Даштыкы хамаатылар, чурттуң хамаатызы эвес кижилер, даштыкы юриктик эргелиг кижилер кандидаттарын, бүрүткээрин кандидаттарын, сонгулда каттыжышкынын, сонгулда блоктарынын сонгулда кампанияларына киржир эрге чок.

Кол сонгулда уастоктарындан ыракта туруп турар сонгукчуларга (метеорологтар, ивизжилер, геологтар, ачырлар, индиг таварылгада үнүүшкүн кылып

бадылашкынын хуусаа бегинде чорудар дугайын "Россия Федерациязынын хамаатыларынын сонгулда эргелеринин кол магадылдарынын болгаш референдумга киржир эргелер дугайында" Федералдык хоойлуунун 53 чүүлүнде болгаш "Күрүне Думазынын депутаттарынын сонгулданын дугайында" Федералдык хоойлуунун 74 чүүлүнде хоойлуудула эзугаар көөрүн айтып каан.

Хайгааракчыларнын эрге-хүлээлгелерин Федералдык хоойлууда билдиргени-биле тодарып каан. Оон тодаргай билип ал болур. Хайгааракчынын фамилиязын, ады болгаш адамынын адын, оон чурттап турар черинин адресин, а ол ышкы оон баары сонгулда уастогунун номерин, сонгулда комиссиязынын адын айтыпшыаан, хайгааракчынын эргелерин чангыс мандаттыг сонгулда округунун талазы-биле бүрүткээрин кандидат азы бүүрүткээрин кижизи, сонгулда каттыжышкынын, сонгулда блогу, хөйдөниги каттыжышкынын бижимел хевир-биле шынгач турар ужурулгусу, а ол хайгааракчы оларнын эрге-ажыктарын илередир.

Паспортун азы ону солуур документин көргүзөргө, сонгулда округунга хамааржыр өске кандыг-даа сонгулда уастогунга сонгукчулар данызынга сонгукчу кириттинген турар ужурулгусу болгаш аңаа ол илдекейлиг сонгулда эргелиг болур.

Россия Федерациязынын хамаатызын бадылашкын хүнүнде бодунун чангыс мандаттыг сонгулда округундан дашкаар туруп турар болза, чангыс мандаттыг өске сонгулда округунун талазы-биле депутатка кандидат дээш бадылавар.

Даштыкы хамаатылар, чурттуң хамаатызы эвес кижилер, даштыкы юриктик эргелиг кижилер кандидаттарын, бүрүткээрин кандидаттарын, сонгулда каттыжышкынын, сонгулда блоктарынын сонгулда кампанияларына киржир эрге чок.

Кол сонгулда уастоктарындан ыракта туруп турар сонгукчуларга (метеорологтар, ивизжилер, геологтар, ачырлар, индиг таварылгада үнүүшкүн кылып

бадылашкынын хуусаа бегинде чорудар дугайын "Россия Федерациязынын хамаатыларынын сонгулда эргелеринин кол магадылдарынын болгаш референдумга киржир эргелер дугайында" Федералдык хоойлуунун 53 чүүлүнде болгаш "Күрүне Думазынын депутаттарынын сонгулданын дугайында" Федералдык хоойлуунун 74 чүүлүнде хоойлуудула эзугаар көөрүн айтып каан.

Хайгааракчыларнын эрге-хүлээлгелерин Федералдык хоойлууда билдиргени-биле тодарып каан. Оон тодаргай билип ал болур. Хайгааракчынын фамилиязын, ады болгаш адамынын адын, оон чурттап турар черинин адресин, а ол ышкы оон баары сонгулда уастогунун номерин, сонгулда комиссиязынын адын айтыпшыаан, хайгааракчынын эргелерин чангыс мандаттыг сонгулда округунун талазы-биле бүрүткээрин кандидат азы бүүрүткээрин кижизи, сонгулда каттыжышкынын, сонгулда блогу, хөйдөниги каттыжышкынын бижимел хевир-биле шынгач турар ужурулгусу, а ол хайгааракчы оларнын эрге-ажыктарын илередир.

Паспортун азы ону солуур документин көргүзөргө, сонгулда округунга хамааржыр өске кандыг-даа сонгулда уастогунга сонгукчулар данызынга сонгукчу кириттинген турар ужурулгусу болгаш аңаа ол илдекейлиг сонгулда эргелиг болур.

Россия Федерациязынын хамаатызын бадылашкын хүнүнде бодунун чангыс мандаттыг сонгулда округундан дашкаар туруп турар болза, чангыс мандаттыг өске сонгулда округунун талазы-биле депутатка кандидат дээш бадылавар.

Бистиң "Дүңгүр" хамнар нигителенин хуралы чоктаа чал болуп эркен. Тур када ажилдап турган Людмила Эресоловна Оюуну корумчурмуун дугайында айтырын сайгарып чүгаалашкан. Бо айтырыг талазы-биле дынадыгы "Дүңгүр" хамнар нигителенин даргазы С. И. Канчыр-оол кылган. Л. Э. Оюуну нигителде тур ажилдаары-биле хүлээп алган. Баштай аш-

АЖЫЛЫНДАН ҮНДҮРТКЕН

Оон ангыда ол улусту бо хам кыжын соокта харга олуртуп, доңуруп турган хомуудаан. Хамааты Екатерина Тыхтал-ооловна Салчактын хомууды бо: "Дуңуусу оол чок болурга, оон хонуну эрттирер дээш хам чапал келиривиске Людда ашаа-биле эзрик "Бис шымдар бис" дээш дозуп олгоннар. Серберека деп черге от солгаш, "от тос хонгаш бир эр кижиле, машинанар чыгар" дээш, идик-хевир-биле сүгже шурал турдулар. От

өшпөндө-ле өжүр тос каапты. Олорун чүгаагы дег кижиле-дөө өскөң, машина-даа чызылды. Бестер коруп шок болдувус, ынчангаш хомуудымыс бижидис.

Людмила Оюн бодунун кадзы торзөн угбазы чок болу бээрге, чурум уруп, үш-баш чок болуп турган таварылгазы база бар, ол үүлгедилер хамнар хуралына сайгарган. Л. Э. Оюуну шак мындай чурум чок чүүлдерин барымдалаш ажилдан

үндүрерин С. И. Канчыр-оол саналдаан. Хам М. Х. Ымыр-оол санал бергеш, бир урууну билдээ Ляда ал алгаш, бербестей бээрге, ол уруг хомуудан келгенин чүгаалаан. Чөдө бээрге, өске билзек берген, оозу сымса болган.

Ляда улусту хөме таварыш, хүндүлөөс, азидил үндүрер кижиле болуп турар, мону барымдалаш, ажилдан үндүрерин хам Дөңчү-оол Кар-

оол саналдаан "Тос Дээр" хамнар нигителенин даргазы Николай Ооржактын саналы: "Дуңгүр" хамнар нигителенин даргазы С. И. Канчыр-оол, хамнар М. Х. Ымыр-оол, Т. О. Саая, К. Т. Дөңчү-оол, ажилчин Р. С. Канчыр-оол, бухгалтер В. И. Канчыр-оол, хомуудакчы Е. Т. Салчак хуралга олуршкан.

Л. Э. Оюуну ажилдан үндүрер дугайында шийтирин хуралга хүлээп алган. Президент Администрациянын чүдүлгө айтырыларынын талазы-биле кидилс даргазы В. Ч. Монгуш, "Тос Дээр" хамнар нигителенин даргазы Н. М. Ооржак, "Дуңгүр" хамнар нигителенин даргазы С. И. Канчыр-оол, хамнар М. Х. Ымыр-оол, Т. О. Саая, К. Т. Дөңчү-оол, ажилчин Р. С. Канчыр-оол, бухгалтер В. И. Канчыр-оол, хомуудакчы Е. Т. Салчак хуралга олуршкан.

ну ажилдан үндүрер саналдыг мен. Л. Э. Оюнга сос берген. "Мээң адымга улустун кириген хомуудалдарышын, мени ажилдан үндүрер дээрзинге чөпшээржир мен, хол үжүр бижээш шын" — деп, ол чүгаалаан. Л. Э. Оюуну ажилдан үндүрер дугайында шийтирин хуралга хүлээп алган. Президент Администрациянын чүдүлгө айтырыларынын талазы-биле кидилс даргазы В. Ч. Монгуш, "Тос Дээр" хамнар нигителенин даргазы Н. М. Ооржак, "Дуңгүр" хамнар нигителенин даргазы С. И. Канчыр-оол, хамнар М. Х. Ымыр-оол, Т. О. Саая, К. Т. Дөңчү-оол, ажилчин Р. С. Канчыр-оол, бухгалтер В. И. Канчыр-оол, хомуудакчы Е. Т. Салчак хуралга олуршкан.

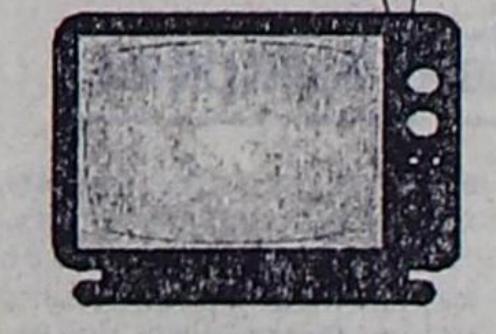
Хомуудал

СЕНТЯБРЬ 27-ДЕ И ОКТЯБРЬ 3-КЕ ЧЕДИР

Телекөрсөткүчү сентябрь 27

ОРТ
6.00 ЭРТЕНГИНИН МЕНДИЗИ-БИЛЕ.
9.00 МЕДЭЭЛЕР.
9.15 "Мугулай", кинокомедия.
11.05 "Ералаш", к/ж.

11.25 "Дженни Голливудче чоруп ор", комедия хевирлиг сериал.
14.30 "Калы" деп программа.
15.00 МЕДЭЭЛЕР.
12.00 ДОБРЫЙ ДЕНЬ.
13.15 ХУУЛГААЗЫННАР ШӨЛҮ.

18.15 "Дүргөдөткөн дуза", сериал.
18.45 Мында болгаш ам.
19.40 Агаар.
19.45 "Ынакшылдын нүүрү-биле", т/с.
20.45 Тамчыктыг удунар, чаштар!

9.15 Дежурный кезек.
9.20 Гомеопатия болгаш кадыкшыл.
9.30 "Арена-спорт", т/ж.
10.00 "Миледи", т/с.
10.50 "Бистия чажыдывыс чайы", т/с.

"ТЫВА"
17.55 Кичээл мурнунда болгаш соода.
18.10 МЕДЭЭЛЕР.
18.20 Утундурбас школам.
18.45 ТЫВА ЧЕРДЕ.
19.05 Коллаж.

01.00 МЕДЭЭЛЕР.
01.40-01.50 Диван кырында садыг.
НТВ
7.00 БӨГҮН.
7.30 Дуза.
7.40 Криминал.

10.25 Дүүгү ТҮННЭЛДЕР.
11.45 "Ойнаар-кыстар".
12.00 БӨГҮН.
12.55 "Эрги телевизор".
14.00 БӨГҮН.

16.00 БӨГҮН.
16.30 "Эжелекчилер", т/с.
17.25 Дуза.
17.50 Криминал.
18.10 "Сансет Бичиге ынакшыл болгаш оон чажыттары", т/с.

Бторник сентябрь 28

ОРТ
6.00 ЭРТЕНГИНИН МЕНДИЗИ-БИЛЕ.
9.00 МЕДЭЭЛЕР.
9.15 "Ынакшылдын нүүрү-биле", т/с.

14.00 "Херэженнер дугайында төгүлөр". Наталья Белохвостикова.
14.30 "Калы" деп программа.
15.00 МЕДЭЭЛЕР.

21.00 УЕ.
21.50 "Хомудал бижири дептеринер беринерем", комедия.
23.30 "Утпас мен... Ынак мен", Евгений Жарковский, Александр Долухаян.

11.55 Гомеопатия болгаш кадыкшыл.
12.00 Херекти көрүп тур.
13.20 Ийи рояль.
14.10 "Антонелла", т/с.

"РОССИЯ"
19.30 "Венеранын чайырында", т/с.
20.25 "Фонтан" клуб.
21.00 МЕДЭЭЛЕР.

8.00 БӨГҮН.
8.15 Мультифильм.
8.25 Кардан өзээ.
8.30 Дуза.
8.40 Криминал.

16.30 "Эжелекчилер", т/с.
17.25 Дуза.
17.50 Криминал.
18.10 "Сансет Бичиге ынакшыл болгаш оон чажыттары", т/с.

18.15 "Дүргөдөткөн дуза", т/с.
19.00 "Эрги телевизор".
19.00 "Графиня де Монсоро", т/с.

Светла сентябрь 29

ОРТ
6.00 ЭРТЕНГИНИН МЕНДИЗИ-БИЛЕ.
9.00 МЕДЭЭЛЕР.
9.15 "Ынакшылдын нүүрү-биле", т/с.

14.00 "Погоннарлыг хан сокрукчулары", барымдаалыг детектив.
14.30 "Калы" деп программа.
15.00 МЕДЭЭЛЕР.

21.00 УЕ.
21.50 "Кара акула", боевик.
23.40 Цивилизация.
00.10-00.35 МЕДЭЭЛЕР.

11.50 Гомеопатия болгаш кадыкшыл.
12.00 "Мээн ог-бүлөм" 13.00 МЕДЭЭЛЕР.
13.20 Ийи рояль.

"ТЫВА"
17.20 Тыва Республика: Тес-Хем кожуун.
18.35 Кадыкшыл — байлаа-выс.
19.00 МЕДЭЭЛЕР.

7.50 Акша айтыры.
8.00 БӨГҮН.
8.15 Мультифильм.
8.25 Кардан өзээ.
8.30 Дуза.

16.00 БӨГҮН.
16.30 "Эжелекчилер", т/с.
17.25 Дуза.
17.50 Криминал.
18.10 "Сансет Бичиге ынакшыл болгаш оон чажыттары", т/с.

18.15 "Дүргөдөткөн дуза", т/с.
19.00 "Эрги телевизор".
19.00 "Графиня де Монсоро", т/с.

Четверг сентябрь 30

ОРТ
6.00 ЭРТЕНГИНИН МЕНДИЗИ-БИЛЕ.
9.00 МЕДЭЭЛЕР.
9.15 "Ынакшылдын нүүрү-биле", т/с.

"Сталинниң чажыттары", 3-кү кезээ.
13.55 Каткы-хөг панорамасы.
14.30 "Калы" деп программа.
15.00 МЕДЭЭЛЕР.

19.45 "Ынакшылдын нүүрү-биле", т/с.
20.45 Тамчыктыг удунар, чаштар!
21.00 УЕ.

10.00 "Миледи", т/с.
10.50 "Бистия чажыдывыс чайы", т/с.
11.50 Гомеопатия болгаш кадыкшыл.

"РОССИЯ"
19.30 "Венеранын чайырында", т/с.
20.25 "Белый попугай" клуб.
21.00 МЕДЭЭЛЕР.

7.30 Дуза.
7.40 Криминал.
7.50 Акша айтыры.
8.00 Бөгүн.
8.15 Мультифильм.

16.30 "Супербойун ужуралдары", т/с.
17.25 Дуза.
17.50 Криминал.
18.10 "Сансет Бичиге ынакшыл болгаш оон чажыттары", т/с.

18.15 "Дүргөдөткөн дуза", т/с.
19.00 "Эрги телевизор".
19.00 "Графиня де Монсоро", т/с.

Пятница октябрь 1

ОРТ
6.00 ЭРТЕНГИНИН МЕНДИЗИ-БИЛЕ.
9.00 МЕДЭЭЛЕР.
9.15 "Ынакшылдын нүүрү-биле", т/с.

"Сталинниң чажыттары", 4-кү кезээ.
14.00 Кадыкшыл.
14.30 "Калы" деп программа.
15.00 МЕДЭЭЛЕР.

21.55 "Стивен Спилберг дузалыг чорупту", детектив.
23.20 Бүгү-россиянын кокамиктар суперкубогу.
00.00-00.30 МЕДЭЭЛЕР.

11.50 Гомеопатия болгаш кадыкшыл.
12.00 Ток-шоу.
13.00 МЕДЭЭЛЕР.

"ТЫВА"
17.55 "Тыва" деп каналда музыка.
18.10 МЕДЭЭЛЕР.
18.20 "Наадымга белеткел".

8.40 Криминал.
8.55 "Д.Д.Д. Истекчи Дубровскийниң көктөшкизи", т/с.
10.00 БӨГҮН.

17.40 Криминал.
18.00 БӨГҮН.
18.30 Амы-тын камгалап алып албан чери.

13.45 Петровка, 38.
14.00 "Күүсеттимес даалга", т/с.

Суббота октябрь 2

ОРТ
8.05 МЕДЭЭЛЕР.
8.20 Лама сөзү.
8.35 Хуу библиотеки.

12.05 Орус музей.
12.25 "Василий болгаш Василиса", уран-чечен фильм.
14.20 Дирин амытаннар аймаа.

19.10 "Национал аннашкыны онзагай чүүлдери", комедия.
21.00 УЕ.
21.55 Агаар.

10.00 Эртенгиниң мендизи-биле, чурт!
10.30 Боду бодунга режиссер.
11.00 Телеюон.

"ТЫВА"
17.00 МЕДЭЭЛЕР.
17.10 Мээн бөдүүн амыдыралым.
18.40 МЕДЭЭЛЕР.

8.00 "Непун байырдалы", уран-чечен фильм.
8.50 Ээзиниң ажыл-херээ.
9.30 Криминал.

15.25 Телеюон.
16.00 БӨГҮН.
16.25 "Делегейни кайгаткан ынакшыл дугайында төгүлөр", барымдаалыг сериал.

23.40 "Айыылдыг күзөл", уран-чечен фильм.

Воскресенье октябрь 3

ОРТ
8.10 МЕДЭЭЛЕР.
8.20 Шерин садым.
8.50 "Дисней-клуб": "Өдүр-ректур ужуралдары".

11.35 Ойна-ла, ынак гармонунга.
12.00 Орус музей.
12.20 "Баштайгы троллейбус", уран-чечен фильм.

18.10 Михаил Евдокимовтун бажынынга.
18.55 "Агаарда кара-бажың", боевик.
21.00 С. Доренконун автор программасы.

18.40 Промо.
18.20 "Баштын үнези", детектив.
20.00 КӨРҮШ.

"ТЫВА"
17.00 МЕДЭЭЛЕР.
17.10 Мээн бөдүүн амыдыралым.
18.40 МЕДЭЭЛЕР.

10.40 Телеюон.
11.10 "Конан", т/с.
12.00 БӨГҮН.

16.00 БӨГҮН.
16.15 Дирин амытаннар амыдыралы.
16.45 "Билдинмес дайын", фильм (СССР—США).

13.30 "Камгалакчы МакГай вер", т/с.
15.45 Мультифильм.
18.45 Детектив.

ШЫН Кизил хоорай, Красноармейская, 100, индекс 667000. РЕДАКЦИЯ КОЛЛЕГИЯЗЫ: Маадыр-оол Калчан, Алдын-кыс Монгуш, Сергей Хертек, Таан-оол Хертек. РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор — 3-43-34; кол редакторнун орадакчызы — 3-33-91; секретариат — 3-36-82. Солун келбейн барганда дараазында телефоннарже долгаар: 3-14-94, 3-57-92. КИДИСТЕР: Нитиле-политиктиг кидис — 3-39-15. МЕДЭЭЛЕР албаны — 3-34-98; Бухгалтерия — 3-41-16; Солун неделяда үш катап үнер. Хемчээли 2 парламал эма. Тиражи 4000. Чагыр 72. АГАР САНЫВЫС: № 4070381040000010000 КБ "Тувакредит", ИНН — 1701008465; корр сч 3010181060000000729 БИК 049304729. Солун Россия Федерациязынын Парлаалга болгаш массалыг информация чепсеттеринин талазы-биле хоолдуулуугаанын чорудулазынга контроль болгаш буртукелинин Тыва девискээр эргелегенин буртукеттинген. Буртукеттирген дугаары—Т 00007. Солунда парламаттын материалдарын авторларынын бодалары редакциянын туружу биле дүүшпейн барыл болур. Айттыгын саннары болгаш өске-даа фактылары, дынадыгылары дээш авторлар боттары харылаар.